

Hemşirelik Bilimi Dergisi

Journal of Nursing Science

<http://dergipark.gov.tr/hbd>

e-ISSN:2636-8439

DOI: <https://doi.org/10.54189/hbd.874328>

Derleme

Hemşirelik Eğitimi ve Uygulamalarında Eleştirel Düşünme Stratejileri ve Boyutları Critical Thinking Strategies and Dimensions in Nursing Education and Practices

Abdulsamed KAYA ^a, Merdiye ŞENDİR ^b

^a Öğr. Gör. Muş Alparslan Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, MUŞ, TÜRKİYE.

^b Prof. Dr. Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Hamidiye Hemşirelik Fakültesi, Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı, İSTANBUL, TÜRKİYE.

ÖZET

Eleştirel düşünme, hemşirelik uygulamasını geliştirmek ve kaliteli hemşirelik bakımı sağlamak için kullanılacak bir beceri olarak görülmektedir. Hemşirelik eğitimi, hemşirelere hemşirelik bakımı olarak görevlerine hazırlamak amacıyla verilen teorik ve uygulamalı eğitimden oluşmaktadır. Hemşireler, yeni bilgilerin ve klinik durumların sürekli değiştiği bir ortamda güvenli, yetkin, sezgisel ve yenilikçi klinisyenler olarak çalışmaya hazır olmalıdır. Gelecekte birey, aile ve topluma daha iyi hizmet verebilecek hemşireler yetiştirebilmek için, öğrencilere eğitimleri esnasında eleştirel düşünme becerisini kazandırmak çok önemlidir. Bu nedenle hemşirelik öğrencilerinde eleştirel düşünme becerisini geliştirmek amacıyla birçok farklı strateji önerilmektedir. Bu derlemede, hemşirelik eğitimi ve uygulamalarında eleştirel düşünmenin etkin kullanımını arttırmak için kullanılan öğretim stratejileri ve boyutlarının incelenmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eleştirel Düşünme, Hemşirelik Eğitimi, Hemşirelik Uygulamaları.

ABSTRACT

Critical thinking is seen as a skill that can be used to improve nursing practice and provide quality nursing care. Nursing education consists of theoretical and practical training given nurses to prepare them for their duties as nursing care. Nurses must be prepared to work as safe, competent, intuitive and innovative clinicians in an environment where new information and clinical situations are constantly changing. In order to train nurses who can serve individuals, families and society better in the future, it is very important to give students critical thinking skills during their education. For this reason, many different strategies are suggested to develop critical thinking skills in nursing students. In this review, it is aimed to examine the teaching strategies and dimensions used to increase the effective use of critical thinking in nursing education and practices.

Keywords: Critical Thinking, Nursing Education, Nursing Practices.

*Sorumlu Yazar: Abdulsamed KAYA

Adres: Muş Alparslan Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, MUŞ, TÜRKİYE

e-posta: kaya.abdulsamed@gmail.com

Geliş tarihi:04.02.2021

Kabul tarihi:18.08.2021

GİRİŞ

Hemşirelik mesleği, basit beslenme uygulamasından zamanla karmaşık prosedürleri içeren uygulama sanatı ve bilimine dönüşmüştür. Hemşirelik, bilişsel ve ilişkisel beceriler gerektiren bir mesleğe dönüştükçe, iyi gelişmiş bir bilgiye sahip görev odaklı ve nitelikli profesyonellere doğru ilerlemiştir. Günümüzde hemşireler karmaşık durumları analiz edebilmek ve kritik durumlarda doğru klinik kararlar verebilmek için eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelidir. Hemşireler tarafından alınan bu kararlar hasta bireylerin fiziksel ve psikososyal refahını sağlamaya yönelik olmalıdır (Akça ve Taşçı, 2009; Yıldırım ve Taşçı, 2013). Birey, aile ve topluma bütüncül yaklaşan ve sistemi bütün yönleriyle ele alan hemşirelik mesleği için, eleştirel düşünme becerisi yüksek olan hemşirelere ihtiyaç vardır. Bu durumun sağlanabilmesi için, hemşirelik eğitimi ve uygulamalarında eleştirel düşünmenin yer alması gerektiği ortaya çıkmaktadır (Aydın ve Kurudirek, 2021; Moshirabadi, Haghami ve Borimnejad, 2016).

Bu derlemede, hemşirelik eğitimi ve uygulamalarında eleştirel düşünmenin etkin kullanımını arttırmak için kullanılan öğretim stratejileri ve boyutlarının incelenmesi amaçlanmıştır.

Eleştirel Düşünme

Eleştirel düşünme kavramı Sokrates'e (M.Ö. 470-399) kadar dayanmaktadır. Önceleri bu kavramdan felsefe aracılığı ile davranışlarımıza rehberlik etmeyi amaçlayan mantıklı düşünme anlaşılmıştır. Zaman zaman olayların doğru bir şekilde tanımlanması olarak ele alınan eleştirel düşünme, daha sonra kapsamlı bir şekilde tanımlanmaya başlanmıştır. Eleştirel düşünmenin henüz evrensel olarak benimsenmiş bir tanımı olmamakla (Kaya, 2019) birlikte (Brookfield, 1987; Chaffee, 2019; Demirel, 2007; Ennis, 2013; Paul, Binker ve Willsen, 1993) eleştirel düşünme ile ilgili farklı tanımlara rastlamak mümkündür.

Brookfield (1987) eleştirel düşünmeyi, inanç ve davranışların altında yatan varsayımların tanınmasını içermek şeklinde yorumlamıştır. Paul vd. (1993)'ne göre eleştirel düşünme, kişinin düşünmesini şekillendirmenin sistematik bir yoludur. Ennis (2013) ise eleştirel düşünmeyi, insanın neye inanacağına ya da neye karar vereceğine odaklanan, mantıklı ve dikkatli düşünme biçimi olarak tanımlamıştır. Diğer bir tanımda eleştirel düşünme, kişinin hem kendi düşünme sürecini hem de başkalarının düşünme sürecini daha iyi anlayabilmek için gerçekleştirilen aktif ve organize zihinsel bir süreçtir (Chaffee, 2019). Demirel (2007), eleştirel düşünmeyi bilgiyi etkili bir şekilde kazanma, değerlendirme ve kullanabilme, yetenek ve eğilimi olarak tanımlamaktadır. Buna göre eleştirel düşünmede beş önemli beceri tanımlanmaktadır. Bunlar; tutarlılık, birleştirme, uygulanabilme, yeterlilik ve iletişim kurabilme becerileridir (Demirel, 2007). Sonuç olarak baktığımızda eleştirel düşünmeyi; bir problem hakkında karar vermeden önce, probleme ilişkin yorumun iyi yapılması için mevcut bilginin gözden geçirilip değerlendirilmesi olarak

tanımlayabiliriz (Güler, Şolt Kırca, Kahyaoğlu Süt ve Hür, 2021).

Eleştirel düşünme becerisi gelişmiş bir birey zamana ve mekâna göre uygun sorular sorar, gerekli bilgiyi toplar, düzenler ve bu bilgiye dayanarak mantıklı çıkarımlarda bulunur. Eleştirel düşünme bireylerin doğru olmayan iddia ve düşüncelerden uzak durmasını sağlamaktadır. Eleştirel düşünme yeteneği yüksek olan bireyler ne yaptığının farkındadır ve bu farkındalık bilinci de bireylere profesyonellik kazandırmaktadır (Kıraç ve Kalaycı Kırılıoğlu, 2021).

Hemşirelikte Eleştirel Düşünme

Sağlık hizmetlerindeki hızlı değişiklikler ve yeni teknoloji akışı ile hemşireler, optimum hasta bakımı sağlayan kararlar vermek için eleştirel düşünme becerilerini kullanabilmelidir. Eleştirel düşünme, hemşirelik uygulamasını geliştirmek için kullanılacak bir beceriden daha fazlası olarak görülmekte ve kaliteli hemşirelik bakımı sağlamak için gerekli olan bir beceri olarak kabul edilmektedir (Papathanasiou, Kleisariis, Fradelos, Kakou ve Kourkouta, 2014).

Alfaro-LeFevre (2004) hemşirelikte eleştirel düşünmeyi, hemşirelik sürecinin ilkelerine ve bilimsel yönetime dayalı, amaçlı ve sonuca yönelik düşünme olarak tanımlamıştır. Ayrıca işyerinde başarılı olmak için hemşirelerin bağımsız ve grup olarak problem çözme becerilerine girmesi, kaynakları kullanması, sahiplik ve sorumluluk alması, teknolojiyi kullanması, bilgi edinmesi ve değerlendirmesi gerektiğini söylemiştir. Alfaro-LeFevre, bu görevleri yerine getirmek için hemşirelerin okuma, yazma, dinleme gibi temel becerilere, benlik saygısı, kendine güven ve dürüstlük gibi kişisel niteliklere ve öğrenme, akıl yürütme, fikir üretme ve problemleri çözme gibi düşünme becerilerine sahip olmaları gerektiğini de ifade etmiştir (Alfaro-LeFevre, 2004).

Scheffer ve Rubenfeld (2000) hemşirelikte eleştirel düşünmeyi, profesyonel hesap verebilirlik ve kaliteli hemşirelik bakımının önemli bir bileşeni olarak tanımlamaktadır. Hemşirelikte eleştirel düşünürler zihnin bu alışkanlıklarını; güven, bağlamsal perspektif, üreticilik, esneklik, merak, entelektüel, bütünlük, sezgi, açık fikirlilik, azim ve yansıma şeklinde sergilediğini ifade etmiştir (Scheffer ve Rubenfeld, 2000).

Gordon (2000), hemşire eğitimciler ve hemşire olmayan akademisyenler arasındaki eleştirel düşünme tanımını karşılaştırmıştır. Hemşire eğitimciler, hemşire olmayan akademisyenlerin aksine literatür tarama, planlama, sentezleme, analiz etme ve eleştirme üzerinde durmuşlardır. Hemşire eğitimciler, karar verme ve problem çözmeyle ilgili eleştirel düşünme ile aynı ya da kısmen aynı görmektedir. Hemşire olmayan akademisyenler ise, doğrusal olmayan bir süreç olarak görülen eleştirel düşünceyi, karar verme ve

problem çözme ile lineer süreçler olarak değerlendirmektedir (Gordon, 2000).

Brunt (2005)'a göre hemşirelikte eleştirel düşünme, fikirlerin, çıkarımların, ifadelerin, inançların ve eylemlerin rasyonel incelenmesidir. Bilimsel akıl yürütmeyi, hemşirelik sürecini, karar verme ve tartışmalı konularda akıl yürütmeyi de içermektedir (Brunt, 2005).

Fesler-Birch (2005)'e göre eleştirel düşünme, istenen hasta sonuçlarına ulaşmak için gerekli olan bir bileşendir. Aynı zamanda hasta problemlerinin tanımlanmasında, bakımın planlanmasında ve uygulanmasında kullanılmaktadır. Ayrıca hasta bakımının tüm yönlerinin dikkatli bir şekilde incelenmemesi sonucunda hasta bireye faydadan ziyade daha fazla zarar verebileceğini de söylemiştir (Fesler-Birch (2005).

Hemşirelik Eğitimi ve Uygulamalarında Eleştirel Düşünme

Günümüzde bireylerde bulunması istenilen temel niteliklerden olan eleştirel düşünme, hemşirelik için önemli kavramlardan biridir. Hemşirelikteki ulusal ve uluslararası kuruluşlar, eleştirel düşünme gücünü hemşirelik eğitimi ve uygulamalarında ana öge olarak esas almakta ve hasta bakımında etkili bir araç olarak görmektedir. Hemşireliğin bir disiplin olarak ilerlemesinde bilime inanan, kanıta dayalı biçimde uygulamalarını ortaya koyan, araştıran ve sorgulayan hemşirelerin, eleştirel düşünme becerisini geliştirmeleri oldukça önemlidir (Ayдын ve Kurudirek, 2021).

Eleştirel düşünme; eğitimin en temel ögesidir. Bu temel olmadan sosyal, kişisel ve mesleki taleplerin karşılanması mümkün değildir (Paul, 2005). Tüm disiplinlerde olduğu gibi güvenilir ve kaliteli sağlık hizmetinin sunulabilmesi için hemşirelik eğitiminde de eleştirel düşünmeye dayalı yaklaşımlar bugün oldukça büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle, sağlık hizmetleri ile ilişkili alanlarda öğrenim gören hemşirelik öğrencilerine eleştirel düşünme becerisi kazandırmak, hızla artan ve kullanıma giren sayısız bilginin nasıl kullanılacağı/nasıl yorumlanacağı konusunda bir yeterlilik sağlamak artık zorunlu hale gelmiştir. Ön yargısız, açık fikirli ve çok sorgulayıcı eleştirel düşünme becerilerine sahip profesyoneller yetiştirmenin en kolay yolu bu beceri ve eğilimleri kazandırmaya yönelik eğitimden geçmektedir. Böylelikle, karar alma mekanizmalarını etkin şekilde kullanan, girişken davranış örüntülerine sahip olan, eleştirel düşünebilen, kriz yönetebilen ve otonomisi yüksek hemşireler yetiştirebilmek mümkün olabilmektedir (Franco, Marques Vieira ve Tenreiro-Vieira, 2018; Güçlü ve Evcili, 2021).

Glaser (1941), eğitimsel bir hedef doğrultusunda eleştirel düşünmenin gerekçesini araştırmıştır. Eleştirel düşünmeyi, karşılaşılan sorunları ve konuları keşfetme, mantıksal sorgulama ve akıl yürütme için gerekli yöntemler hakkında bilgi sahibi olma ve bu yöntemlerin uygulama becerisini içeren üç bileşen olarak tanımlamıştır (Glaser, 1941). Eleştirel düşünme, belirli bir bilişsel beceri kümesinden

daha fazlasıdır; eleştirel düşünme aynı zamanda beceri, bilgi ve tutumların birleşimidir; çıkarımlar ve genellemeler yapma anlayışını içermektedir. Ayrıca, yazarlar modern toplumda tamamen işlevsel olabilmek için eleştirel düşünme becerilerine sahip olmanın önemine dikkat çekmektedir (Simpson ve Courtney, 2002; Şenşekerçi ve Bilgin, 2008).

Eleştirel düşünme öğrenme sonucunda gelişen bir süreçtir. Eleştirel düşünme bir öğrenme aracı olarak öğrencilere mantık sanatını öğretmekte ve sınıfın dışında ortaya çıkan dinamik durumlara hazırlık yapmaya teşvik etmektedir. Ayrıca hemşirelik sürecinin yönetimi ile zihin nitelikleri, akıl yürütme becerileri ve düşünce biçimi gibi unsurlar eleştirel düşünme süreçleri ile paralellik göstermektedir (Güler vd., 2021).

Miller ve Malcolm (1990), eleştirel düşünmenin hemşirelik eğitiminde ders olarak öğretilmesinin aksine eleştirel düşünmeyi hemşireliğin tüm eğitim düzeylerinde desteklemek için öğretim stratejilerine entegrasyonunu savunmaktadır. Ayrıca entegrasyon yönteminin öncelikle öğretim üyelerinin tartışma ve katılım düzeyine bağlı olduğunu belirtmektedir. Çünkü eleştirel düşünmeyi destekleyen/savunan, hemşirelik eğitimini yeniden kavramsallaştıran ve gözden geçiren öğretim stratejilerinin artırılması gerekmektedir (Miller ve Malcolm, 1990). Örneğin; lisansüstü eğitim alan hemşirelerin eleştirel düşünme ve karar verme becerilerini geliştirme olasılıklarının daha fazla olduğu ve doğru olmayan uygulamalara meydan okumalarını sağlayacak liderlik niteliklerini gösterdikleri, yönetimde ve politikalarda daha fazla söz sahibi oldukları belirtilmektedir (Clark, Casey ve Morris, 2015; Satır ve Murat, 2021; Wilkinson, Carryer ve Budge, 2018).

Mevcut sağlık ortamı, sürekli değişim ve karmaşıklığın toplumsal modellerini yansıtmaktadır. Sağlık ve hastalıklarla ilgili bilgi ve teknolojinin hızla büyümesi, sorunları çözebilen ve klinik durumlarda önemli kararlar verebilen hemşireleri gerektirmektedir (Twibell, Ryan ve Hermiz, 2005; Yiğit ve Erdem, 2016). Ayrıca Royal Hemşirelik Avustralya Koleji, hemşirelik uygulamalarındaki kalitenin, hemşirelerin uygulamalarını eleştirel olarak değerlendirme kapasitesini sağlamaya yönelik verilen eleştirel düşünme eğitimine bağlı olduğuna inanmaktadır (Foley, 1997).

Colucciello (1997), hemşirelerin günlük sorumluluklarındaki basit ve karmaşık durumların incelenmesinde eleştirel düşünme yönteminin hayati önem taşıdığını belirtmektedir. Aynı zamanda eleştirel düşünmenin elde edilen bilgileri veya değerlendirmeleri, spesifik ve belirgin bir şekilde ifade edebilmesi için doğru bir şekilde belirlemenin önemli bir yolu olduğunu da söylemiştir (Colucciello, 1997).

Ulsenheimer, Bailey, McCullough, Thornton ve Warden (1997), eleştirel düşünmenin herkesin ustalaşma

kapasitesine sahip olduğu bir akıl yürütme süreci olduğunu ve “böyle bir akıl yürütme sürecinin hemşirelere eylemlerini savunma kapasitesi sağlayacağını” önerdiğini ileri sürmektedir. Alfaro-LeFevre (2004), hemşirelerin sağlıklı klinik karar verebilmeleri için eleştirel düşünme becerisine sahip olmalarının zorunlu olduğunu vurgulamaktadır. Klinik kararı “klinik alanda eleştirel düşünme” olarak tanımlamaktadır. Hemşirelerin, uygun bir hareket tarzına karar vermek için bir klinik gözlem veya sorunun tüm yönlerini titizlikle araştırmak ve yansıtmak için eleştirel düşünme becerilerini kullanmaları gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca, eleştirel düşüncenin hemşireliğe ait olduğunu da ileri sürmektedir. Çünkü hemşireliğin amaç odaklı düşünme ile ilgili olduğunu ve birincil amacının kararları varsayımdan ziyade olgusal kanıtlara dayandırmak olduğunu söylemiştir (Alfaro-LeFevre, 2004).

Snyder (1993), hasta/tüketici odaklı bakım sunulması gerektiğini belirtirken, hemşirelerin problemleri çözmek için mantıksal/analitik ve sezgisel/üretici yaklaşımlar kullanan eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Snyder, bu iki yaklaşımı birleştiren eleştirel düşünme becerileri, uygulayıcılara esnek, bireyselleştirilmiş ve duruma özgü sorun çözme konusunda uzmanlık kazandıracağını belirtmektedir. Ayrıca hastaya/tüketiciye odaklanabilen hemşirelerin, günümüzün rekabetçi sağlık pazarının taleplerini karşılamak için daha iyi hazırlanacağını ve hemşirelerin klinik göstergeleri belirleme, önemini değerlendirme ve iyileştirme alanlarını tartışma yeteneğini artıracığını da ifade etmiştir (Snyder, 1993).

Uygulamalarında hızlı ve doğru kararların alınması ile karşı karşıya olunan hemşirelik mesleğinde eleştirel düşünme becerisine sahip olunarak akılcı kararların alınması büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda ulusal ve uluslararası hemşirelik kuruluşları, eleştirel düşünmeyi hemşirelik uygulamalarının temel ögesi olarak kabul etmekte ve eleştirel düşünmeyi hemşirelikte aranan evrensel bir davranış olarak nitelemektedir (Kaya, 2019).

Hemşireler karmaşık ve hızlı değişimler, artan talepler ve daha şeffaf çalışma ile etkin bir şekilde görünebilmeleri için daha üst düzey düşünme ve akıl yürütme becerilerinde yetenekli olmaları gerekmektedir. Hemşireler artık birden fazla ortamda nitelikli ve çok boyutlu bakım sağlamaktadır. Sonuç olarak hemşireler, yeni bilgilerin ve klinik durumların sürekli olarak değiştiği bir ortamda güvenli, yetkin, sezgisel ve yenilikçi klinisyenler olarak çalışmaya hazır olmalıdır (Dikmen ve Usta, 2013).

Eleştirel Düşünme Stratejileri

Kurfiss (1988), eleştirel düşünme sürecini teşvik etmek için bazı stratejiler sunmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Kurfiss Eleştirel Düşünme Stratejileri

- Resmi/gayri resmi yazı ödevleri veya kısa vaka çalışmaları
- Akıl yürütme becerilerini, bilgiyi organize etme ve ifade etme yeteneğini içeren sorular
- Karmaşık problemler üzerine diyaloglar

Wolters Kluwer (2018), eleştirel düşünme için öğretilen ve genel olarak tanınmış birkaç strateji sunmaktadır (Tablo 2).

Tablo 2. Wolters Kluwer Eleştirel Düşünme Stratejileri

- Öğrenciler öğrenirken etkileşim kurmaları/sağlamaları için teşvik edilmeli. (Grup ortamında öğrenmek genellikle her üyenin daha fazlasını başarmasına yardımcı olur.)
- “Tek bir doğru cevap” almayan açık uçlu sorular sorulmalı. (Eleştirel düşünme en iyi şekilde, sorular doğal olarak kötü tanımlanmışsa ve “doğru” bir cevabı olmadığında ömelenir. Açık uçlu sorular aynı zamanda öğrencileri “yanlış” cevap verme korkusu olmadan üretici düşünmeye ve cevap vermeye teşvik eder.)
- Sorulan soruları veya yöneltilen sorunları yanıtlamak için yeterli zaman ayrılmalı. (Eleştirel düşünme nadiren anlık kararlar içerir; bu nedenle, soru sormak ve yanıtları talep etmeden önce yeterli zaman ayırmak, hemşire adaylarının/öğrencilerin kendilerinin düşünmeleri gerektiğine ve anında yanıtın her zaman en iyi yanıt olmadığını anlamalarına yardımcı olur.)
- Transfer (bilgilerin uygulamaya aktarılması/davranışa dönüştürülmesi) için eleştirel düşünme becerileri iyi öğretilmeli. (Bunu genellikle öğreticilerin öğrencilere yeni edinilen bir becerinin diğer durumlara ve deneyimlere nasıl uygulanabileceğini görme fırsatı verdiği zaman yapacaklardır.)

Eleştirel Düşünme Boyutları

Eleştirel düşünme boyutları hem bilişsel becerilerden hem de duygusal eğilimlerden oluşmaktadır (Tablo 3).

Tablo 3. Eleştirel Düşünme Boyutları

- Bilişsel eleştirel düşünme becerileri; yorum, analiz, çıkarım, açıklama, değerlendirme ve öz-düzenlemedir. Örneğin; açıklık, kesinlik, doğruluk, tutarlılık, mantıksallık, önem vb. ve hasta bakımı bağlamında uygun olduğu şekilde kendini düzeltme.
- Bireyin duygusal eğilimleri; açık fikirli olmak, meraklı olmak, doğruyu aramak, analitik düşünmek, sistematik olmak ve kendine güvenmektir. Örneğin; bilimsel kanıtlara dayalı kararlar vermek, bireylerin ve toplumun değerlerine cevap vermektir.

Bu beceriler, neye inanacakları ya da yapacakları hakkında bir yargıya varmak için yansıtıcı akıl yürütme sürecinde etkileşimli olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle, eleştirel düşünürken, bir kişi sadece ne yapacağını veya neye inanacağını yargılamakla kalmaz, aynı zamanda temel eleştirel düşünme becerilerini birbirine uygulayabilir. Başka bir deyişle, kişi kendi çıkarımlarını analiz edebilir, kendi yorumunu açıklayabilir veya kendi analizini değerlendirebilir (Urhan, 2019; N. C. Facione, P. A. Facione ve Sanchez, 1994).

Eleştirel Düşünürlerin Özellikleri

Tablo 4. Güçlü Eleştirmenlerin Özellikleri

- Geniş ve çeşitli konularla ilgili meraklılık
- İyi bir bilgiye sahip olma
- Eleştirel düşünmeyi kullanma fırsatlarına karşı uyanıklık
- Kişinin kendi akıl yürütme yeteneklerine olan özgüveni
- Farklı dünya görüşlerine ilişkin açık fikirlilik
- Alternatifleri ve farklı fikirleri değerlendirmede esneklik
- Diğer insanların fikirlerini anlamak
- Akıl yürütmeyi değerlendirmede adil olma
- Kendi önyargılarına veya benmerkezi eğilimlere karşı dürüstlük
- Kararları askıya alma, verme veya değiştirme konusunda sağduyu
- Değişimin gerekli olduğunu gösteren dürüst görüşleri yeniden gözden geçirmek

Bilişsel eleştirel düşünme becerilerine sahip olma, iyi bir eleştirel düşünür olmak için gereklidir (N. C. Facione vd., 1994). Wolters Kluwer (2018), hemşirelerin eleştirel düşünme becerilerinin seviyesini değerlendirdikten sonra, eleştirel bir düşünürün özelliklerine (Güçlü eleştirmenlerin özellikleri APA Uzman Konsensüs Delphi Raporu'nun açıklamasına dayanmaktadır.) bakılması gerektiğini belirtmiştir (Tablo 4).

SONUÇ

Hemşire eğitimciler, eleştirel düşünmeyi öğretirken birçok zorlukla karşılaşmaktadır. Bu zorlukları aşabilmesi ve eleştirel düşünme öğretiminde başarının sağlanabilmesi için hemşire eğitimcilerinin üretici stratejileri kullanmaları gerekmektedir. Hemşire eğitimciler, öğrencilere eleştirel düşünme becerilerini öğretmek için teori ve pratikte üst düzey düşünmeyi teşvik eden öğretim yöntemleri geliştirmelidir. Bu nedenle hemşirelik eğitiminde yansıtıcı sürecin öğretilmesi ve öğrenilmesi gerekmektedir. Hemşire eğitimcilerin, hemşirelerin bakım planını tanımlama, planlama, uygulama ve değerlendirme sürecini geliştirebilmeleri için çeşitli araçlar ve stratejiler kullanmaları gerekmektedir.

Hemşirelik eğitiminde ve uygulamalarında eleştirel düşünme, hizmette kaliteyi, meslekte profesyonelliği, otonomi ve güç sahibi olmayı olumlu yönde etkileyebilmektedir. Hemşirelik eğitimcileri ve hemşirelerin çok iyi düzeyde eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları toplumun sağlığını koruma, sürdürme ve yaşam kalitesini artırmada nitelikli bakım hizmeti verebilmelerini sağlamaktadır. Gelecekte bireye ve topluma hizmet verebilecek hemşireler yetiştirebilmek için eğitimleri esnasında öğrencilere eleştirel düşünme becerisini kazandırmak çok önemlidir.

Sonuç olarak; profesyonel hemşireler düşünmeyi, uygulamayı, analiz etmeyi, sentezlemeyi ve değerlendirmeyi bilmeleri gerekmektedir. Eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi için eğitimsel katılımın olmasını gerektirmektedir. Hemşirelikte sürekli eğitimin sağladığı hemşirelik bilgisinin yayılması, onu eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi ve sürekli gelişimi için mükemmel bir ortam haline getirmektedir.

KAYNAKLAR

1. Akça, N. K., & Taşçı, S. (2009). Hemşirelik Eğitimi ve Eleştirel Düşünme. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5(2), 187-196.
2. Alfaro-LeFevre, R. (2004). Critical thinking and clinical judgment: a practical approach. (3. baskı). Philadelphia: W.B. Saunders.
3. Aydın, A., & Kurudirek, F. (2021). Hemşirelik Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Düzeylerinin Yaratıcılıklarına Etkisi. İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu Dergisi, 9(1), 140-149.
4. Brookfield, S. (1987). Developing critical thinkers. (Reprint baskı). Milton Keynes: Open University Press.
5. Brunt, B. A. (2005). Critical Thinking in Nursing: An Integrated Review. The Journal of Continuing Education in Nursing, 36(2), 60-67.
6. Chaffee, J. (2019). Thinking critically. (12. baskı). Boston: Cengage Learning.
7. Clark, L., Casey, D., & Morris, S. (2015). The value of Master's degrees for registered nurses. British Journal of Nursing, 24(6), 328-334.
8. Colucciello, M. L. (1997). Critical Thinking Skills and Dispositions of Baccalaureate Nursing Students—A Conceptual Model for Evaluation. Journal of Professional Nursing, 13(4), 236-245.
9. Demirel, Ö. (2007). Eğitimde program geliştirme. (10. baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
10. Dikmen, Y. D., & Usta, Y. Y. (2013). Hemşirelikte Eleştirel Düşünme. Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 4(1), 31-38.
11. Ennis, R. H. (2013). Critical thinking across the curriculum (CTAC). OSSA Conference Archive 10, Universty of Windsor, 1-16.
12. Facione, N. C., Facione, P. A., & Sanchez, C. A. (1994). Critical Thinking Disposition as a Measure of Competent Clinical Judgment: The Development of the California Critical Thinking Disposition Inventory. Journal of Nursing Education, 33(8), 345-350.
13. Fesler-Birch, D. M. (2005). Critical Thinking and Patient Outcomes: A Review. Nursing Outlook, 53(2), 59-65.
14. Foley, E. (1997). Position statements: quality in nursing practice. Royal College of Nursing Australia (RCNA).
15. Franco, A., Marques Vieira, R. & Tenreiro-Vieira, C. (2018). Educating for critical thinking in university: The criticality of critical thinking in education and everyday life. ESSACHESS - Journal for Communication Studies, 11(22(2)), 131-144.
16. Glaser, E. M. (1941). An experiment in the development of critical thinking. New York: Teachers College, Columbia University.
17. Gordon, J. M. (2000). Congruency in Defining Critical Thinking by Nurse Educators and Non-Nurse Scholars. Journal of Nursing Education, 39(8), 340-351.
18. Güçlü, G., & Evcili, F. (2021). Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Yetileri ve Boyun Eğici Davranış Eğilimlerinin İncelenmesi. Turkish Journal of Science and Health, 2(1), 31-39.
19. Güler, G., Şolt Kırca, A., Kahyaoğlu Süt H., & Hür, S. (2021). Çalışan Ebeler İle Ebelik Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Eğilimleri. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 10(1), 88-97.
20. Kaya, H. (2019). Hemşirelikte Eleştirel Düşünme. İçinde: Hemşirelik Esasları, Bilgiden Uygulamaya: Kavramlar - İlkeler - Beceriler (1. Cilt). Atabek Aştı T, Karadağ A (eds.), İstanbul: Akademi Basın ve Yayıncılık, s: 69-74.

21. Kıracı, R., & Kalaycı Kırılıoğlu, H. İ. (2021). Bilinçli Farkındalık ve Empatik Eğilimin, Eleştirel Düşünme Eğilimine Etkisi: Sağlık Yönetimi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 25(1), 95-103.
22. Kurfiss, J. G. (1988). Critical thinking theory, research, practice and possibilities. ashe-eric higher education report no. 2 1988. Washington: Association for Study for Higher Education.
23. Miller, M. A., & Malcolm, N. S. (1990). Critical Thinking in the Nursing Curriculum. *Nursing & Health Care: Official Publication of The National League for Nursing*, 11(2), 67-73.
24. Moshirabadi, Z., Haghani, H., & Borimnejad, L. (2016). The perceived problem solving skill of Iranian nursing students: A cross-sectional study. *European Psychiatry*, 33(1), 522.
25. Paphanasiou, I. V., Kleisiaris, C. F., Fradelos, E. C., Kakou, K., & Kourkouta, L. (2014). Critical Thinking: The Development of an Essential Skill for Nursing Students. *Acta Informatica Medica*, 22(4), 283-286.
26. Paul, R. (2005). The state of critical thinking today. *New Directions for Community Colleges*, 130(Summer), 27-38.
27. Paul, R. W., Binker, A. J. A., & Willsen J. (1993). Critical thinking: what every person needs to survive in a rapidly changing world. (3. baskı). Rohnert Park: Sonoma State University.
28. Satır, G., & Murat, M., (2021). Hemşirelik Öğrencilerinin Lisansüstü Eğitime Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi: Vakıf Üniversitesi Örneđi. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 37(1), 59-67.
29. Scheffer, B. K., & Rubenfeld, M. G. (2000). A Consensus Statement on Critical Thinking in Nursing. *Journal of Nursing Education*, 39(8), 352-359.
30. Simpson, E., & Courtney, M. D. (2002). Critical Thinking in Nursing Education: Literature Review. *International Journal of Nursing Practice*, 8(2), 89-98.
31. Snyder, M. (1993). Critical Thinking: A Foundation for Consumerfocused Care. *The Journal of Continuing Education in Nursing*, 24(5), 206-210.
32. Şenşekerci, E., & Bilgin A. (2008). Eleştirel Düşünme ve Öğretimi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(14), 15-43.
33. Twibell, R., Ryan, M., & Hermiz, M. (2005). Faculty Perceptions of Critical Thinking in Student Clinical Experiences. *Journal of Nursing Education*, 44(2), 71-80.
34. Ulsenhimer, J. H., Bailey, D. W., McCullough, E. M., Thornton, S. E., & Warden, E. W. (1997). Thinking About Thinking. *The Journal of Continuing Education in Nursing*, 28(4), 150-156.
35. Urhan, E. (2019). Kamu hastanelerinde çalışan hemşirelerin eleştirel düşünme düzeylerinin belirlenmesi (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi). İstanbul Okan Üniversitesi, İstanbul.
36. Wilkinson, J., Carryer, J., & Budge, C. (2018). Impact of postgraduate education on advanced practice nurse activity—a national survey. *International nursing review*, 65(3), 417-424.
37. Wolters Kluwer. (2018, Haziran 7). Turning new nurses into critical thinkers. Erişim tarihi: 16.01.2021, <https://www.wolterskluwer.com/en/expert-insights/turning-new-nurses-into-critical-thinkers>
38. Yıldırım, A., & Taşçı, S. (2013). Hemşirelikte Eleştirel Düşünmenin Klinik Karar Vermeye Etkisi. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(3), 187-191.
39. Yiğit, A., & Erdem, R. (2016). Sağlık Teknolojisi Değerlendirme: Kavramsal Bir Çerçeve. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 215-249.